

Az éhség legendája

(Kárpátalja: 1932)

„Két tiszteletre méltó külföldi...”

Csehszlovákia ma Európa jólétszigete: a kormányajtó emberei, Tardieu vállveregetései nemcsak a külföldnek, de az adóterhek alatt nyögő kisparasztnak, a csendőrszuronyok előtt álló munkanélkülieknek is mohó, gyanús sietéssel akarják bebizonyítani az európai paradicsom tényét. Nemeskosút, Huszt, Freiwaldau, Turjavágás? A haláldördülés puskaporfelhőit hamar széttépi a szél, de Baťa él, de Škoda virul, a cseh jólét emelkedik, a bankok magas osztalékot fizetnek, a cukor- és szénbárók részvényei jól állnak. Csehszlovákia Európa jólétszigete. És ennek a jólétszigetnek ma kínos szenzációja van: Kárpátalja. A köztársaság keleti részén, messze a hangadó bankoktól, minisztériumoktól, parlamentektől, messze a Hradzsintól, sportpályáktól és szerkesztőségektől, emberek, csehszlovák állampolgárok élnek, éheznek és nyomorognak oly módon, oly állati sorban, amilyenre nincs példa Európában. De mert Csehszlovákia ennek az Európának jólétszigete, ezt a tényt nem szabad elhinni. Slávik belügyminiszter önmagát és megszeppent pártját vizsgálja: tendenciózus hamis hírek kerültek a sajtóba a verhovinai éhínségről, átlátszó kommunista agitáció az egész. A kormányajtó sajnálatra méltó kulijai hazugságot hazugságra izzadva sietnek falazni: Ludwig Renn és Gerald Hamilton felültek az ungvári kommunistáknak, akik már előre betanították az embereket, hogy hogyan szimulálják az éhséget, hová dugják el a kalácsot és a húsosfazékból a tyúkot a külföldiek megté-

vesztésére, aztán rongyokba és tüdővészbe meg lueszbe és degeneráltságba maszkírozták a ruszinszkoí Kánaánt. És különben is Renn csak seperjen a maga háza táján, van elég nyomor Németországban is. Hamilton pedig ne járassa azt a hazug száját, mi nagyon jól ismerjük: büntetett előéletű, rovott múltú gazember (de hogy miért büntetett előéletű, azt bölcsen elhallgatjuk: angol arisztokrata létére háború idején tüntetni mert az imperializmus ellen: internálták. Mussolini országában meg merte látni a fasizmus hazugságait: kiutasították). Végeredményben: Kárpátalján nincsen éhség, nem lehet éhség, mert sajtónk érdemdús munkásai: László, Havas és Bálint urak ilyet a kormányzósági palota foteljeiben nem is láttak, az egész csak a két „tiszteletre méltó” külföldi rémlátomása, az igazság a pozsonyi *Vizeslepedő* című élclapban jelent meg, és így hangzik: „Kárpátalján pezsgőt isznak a tehenek, és a gyerekek csak a tréning kedvéért üldöglnek meztelenül a havon.”

Én is ott voltam

a Nemzetközi Munkásségély delegációjában, mely a helyszínen tanulmányozta a viszonyokat és elsősegélyt nyújtott az éhezőknek, Ludwig Renn-nel és Gerald Hamiltonnal együtt én is ott voltam, és mert Slávik belügyminiszter szerint „a mi köztársaságunknak nincsen semmi titkolnivalója”, bátorságot veszek magamnak, hogy elmondjam én is, amit láttam, annál is inkább, mert „mi jobban ismerjük ezt a kérdést, mint a két újságíró” — hogy Slávik szavait idézzem.

Ma már őszintén bevallhatom, kételyekkel indultam útnak. Mi újat mondhat, mutathat

még a nyomor, mely ma az egész világon ott-hon van, és melyről azt hisszük, hogy ismerjük, mert egyformaság: munkanélküliség, kenyértelenség. Amit azonban itt láttam, azt csak a háborús élményeimmel hasonlíthatom össze. Mért kell ezt kihangsúlyozni? Nekem életemet eldöntően a háború, a front volt a fő élményem, és mindenre, ami ezután jött, és ami még jönni fog: borzalomra, kínra, emberi gonoszságra, nyomorúságra, az ember állattá aljasítására, ez az én legfőbb, összehasonlítható mértékem. És ezzel a mértékkel mérve verhovinai élményeim nem maradnak a háttérben. Itt ülnek egészen elől az agyban, eluralják a nyelvemet, és lázítva izgatnak, élnek, szót kérnek.

Óvás — holnapra

Ez a kis írás nem akar szenzációhajhászás lenni, csak emberek elé próbálja dokumentálni emberek állatéletét, azt a valóságot, amit az uralkodó kapitalista társadalmi rend idéz elő. Óvás, figyelmeztetés akar lenni, mert itt nemcsak Verhovináról van szó. Így hasonlóan máshol is élnek emberek. Ha pedig ma még nem, akkor — holnap. Ami ma még a nyomor frontján is kirívó: a verhovinai éhség, holnap — normális állapot lehet. Holnap már mi kerülünk sorra...

Fürge riporterek könyvek és cikkek százai-ban vetítik elénk a kínai, a hindu kuli, a szenegál néger, a mexikói pária életét. A Londres-ek, Holitscherek és Hülsenbeckek messzi délen és keleten keresték a kuliszt, csak hogy ne kelljen meglátni a közvetlen közelben, Berlinben, Párizsban. Ez a kulifelfedezés m e n e k ü l é s v o l t. De saját magunk elől el nem menekülhetünk. Az ötvenmillió munkanélkülit, a kapitalizmus kitaláltjait akarva, nem akar-

va, meg kellett látni. A kulisors érezhető és rádöbentő valóság lett közvetlen közelben, Berlinben éppúgy, mint Pozsonyban, Budapesten éppúgy, mint Prágában. Ma páriasorsot látni nem kell elmenni Indiába, az éhségterület itt van közvetlen szomszédunkban, a Kárpát-alján. Ma még ki lehet rándulni a Verhovinára, holnap már nem kell kimozdulnunk: a Verhovina, az éhség itt lesz köztünk, mellettünk, velünk. Az éhségterület a perifériákról, mint a járvány, húzódik le a völgyekbe, és holnap éhezők és éhségterületek között már csak nüanszkülönbségek lesznek. Ma azonban Európában még a Verhovina vezet: ő tartja elénk a tükröt, mutatja a jövőt, ami a kapitalista társadalmi rendben a dolgozó emberiségre vár. A Verhovina az utolsó állomás, a kőkemény fekete kenyér az utolsó mementó, a csendőrszurony az utolsó injekció. Mert a Verhovina nemcsak éhségterület, de harci terület is. Itt harc van és harc folyik, és ez a harc — o s z t á l y h a r c . Az egyik oldalon a kapitalizmus, az uralkodó osztály — börtönökkel és büntető expedíciókkal, a másik oldalon — a szegénység és kapaszkodó hitük, életerejük, a kommunista párt. Holnap a büntetőexpedíciók elérik a mi völgyeinket, városainkat és falvainkat is. És holnap talán egyre többen fogják belátni, hogy nincs más mentség, nincs más kiút, mint harc az éhség ellen, harc a kommunista társadalomért!

A csehszlovák tehertétel

P o d k a r p a t s k á R u s : a csodarabbik, a panamák és az álhírlapírók hazája. A fiumei cápától elvágva meg kellett elégednünk a pótlékkal: az emberfaló verhovinai farkassal. Tudomásul vettük, hogy testvérország, hogy

ugyanegy rendtörvény alá tartozunk, és ezzel készen is voltunk Kárpátaljával. Egy szép nap aztán a kávéházi törzsvendég lázba jött. A lapokban megjelentek az első felhívások, „zsidó testvéreink éheznek”, és erre felfigyelt mindenki. Nagy lehet ott a baj, ha már a zsidók is éheznek — mondták. A világ egy szép nap kezdte elfeledni a csodarabbikat és a sajtóbrigantikát, és felfedezte Kárpátalja lényegét: az é h s é g e t .

Csehszlovákia Kárpátalját tehertételként kapta, és így mi sem természetesebb, mint hogy mindig tehertételként kezelte. A terhet persze nem osztotta szét egyenletesen testében, de jó kapitalista államszokás szerint ráhengerelte azok vállára, akik ott élnek. A földbirtokos, a gyáros, a zsidó kocsmáros csak elbírta valahogy, de a kisember belepusztult a testvéri felszabadításba. A cseh tőke fináncainak, csendőreinek, rendőreinek, hivatalnokainak és szerencselovagjainak államilag biztosított jólét-életével párhuzamosan haladt a gyarmati sorba került őslakosok proletarizálódása, a munkanélküli dolgozók munkát és kenyeret követelő éhségordítása.

Messze Prágában is fel kellett figyelni, és a *České slovo* kénytelen megírni az eddig elhallgatott igazságot: „Azon a földön, amely sógazdagságával évszázadokra el tudná látni egész Közép-Európát, a hegyi viskókban nincs egy csipetnyi só, az őserdők földjén nincs egy darabka fa tüzelésre, a völgyek termékeny síkjától néhány órányira nincs a lakosságnak fél zsák burgonyája... Podkarpatská Rus ma szinte kiéheztetett hinterland a mögött a harc vonal mögött, amelyen a Magyarországgal vívott vámháború folyik. Podkarpatská Rus ma jobban van izolálva Prágától, mint pl. Észak-Afrika

Franciaországtól.” A *Lidové listy* az éhség ténye mellett kénytelen a csendőrterror tényét is beismerni: „A lakosság nyomorára és fizikai visszaesésére, melyet az elképzelhetetlen nyomor idézett elő, az agrárpárt csendőrökkel válaszolt. Követeljük mindazok eltávolítását, akik ezeket az áldatlan viszonyokat okozták és terrorjukkal Ruszinszkót olyan helyzetbe hajtották, hogy azok bármely ország legrosszabb visszaesésének és fölfordulásának idejéhez hasonlók.” (Ne felejtsetek el, hogy mi lennénk a jólét szigete...)

A magyarok legalább egy Egánra hivatkozhatnak, noha az egész akciónak nem volt más célja, mint a kizsákmányolás egyenletes biztosítása. Egánt annak idején nem nyomor-felfedező útra küldte a magyar állam. Egánnak a katasztrofális kivándorlást kellett megakadályoznia, az adóalanyokat kellett helyhez kötve itthon tartania, másrészt pedig az Alföldnek biztosítania az állandó, a legolcsóbb munkaerőt. A cseh tőkések még ilyen célokra sem hivatkozhatnak, legfeljebb az agrárpártra, mely a tejfelt leszedte, és most szeretné csapostul-papostul otthagyni a már csak tehertételként elkönyvelt Kárpátalját.

„Az emberek a teheneket 100—150 Kč-ért adják el, 18 hónapos tinót 80 Kč-ért, és amelllett megtörténik, hogy a földműves igen gyakran 40 kilométeres távolságból hajtja háziállatait eladni. A lovak ára 25 Kč körül mozog. Voltak esetek, hogy a gazda egészen jó állapotban lévő lovát a vásáron illetékek fejében ott hagyta az illetékszedőknek, de előfordult az is, hogy a gazda a marhalevelet a ló farkára kötötte és sorsára bízta, mert nem akarta visszavinni, ugyanis nem volt abban a helyzetben, hogy tovább etesse... A folyó kamatlábak 20 százalékot is elérnek, de az uzsorások 50—

100, néha még nagyobb százalékra adnak kölcsönt.”

Senki se ne vessen, de ez a helyi jelentés az agrárpárt memorandumából való. A tolvaj tolvajt kiált. A memorandum egy olyan ország-részről szól, melyet elsősorban az agrárpárt döntött romlásba. Nincsen kenyér, nincs kukorica, noha a román és a magyar határon ott állnak a teli vagonok, és a kárpátaljai állomások mentén hosszú kilométersorokban ott fekszik a kitermelt és rothadó fa, csak azért, mert az agrárpárt így kívánja, csak azért, mert ezt a rablógazdaságot hű szövetségese, a kormányban ülő szociáldemokrata párt megengedi. Az agrárpárt vámjai eltépték Kárpátalját természetes piacától, Magyarországtól. Ma az erdők csendesek, és csak a csendőrök elől menekülő éhezők, a mai bujdosók nyomát lepi be a tél...

A kormány — az agrárpárt memorandumára bizonyítja — jól ismerte a helyzetet, a *Reggel* című magyar nyelvű, pozsonyi kormánylap ruszinszkói házi bennfentese ki is adta a jelszót: „Ruszinszkó nyomorán lehet és kell segíteni”, és mégsem történt semmi. A kormány beszélte önmagának és megnyugtatta a nyugtalankodókat: Ruszinszkóban az éhség krónikus, mindennapi jelenség, kár izgulni. A kormány azonban mégis megszívlelte a *Reggel* tanácsát, és a segítőakció megindult. 1932. február 27-én Kárpátalja kormányzója a következő proklamációt intézte „Kárpátalja népéhez” (a tehertétel újabb bizonyítéka: Kárpátalján segítsen maga Kárpátalja):

„A gazdasági válság Podkarpatská Rusban is megjelent. A mi népünk mindig szegény volt, falvait mindig kikezdte az éhség (de eddig mégsem kellett proklamáció)... A felebaráti szeretet arra kötelez bennünket, akik ma életszükségleten felül is rendelkezünk némi anyagi

eszközökkel, hogy adjuk oda a nélkülözhető filléreket azoknak, akik... stb.

Anyák és atyák! Ti tudjátok, hogy milyen rettentő a szűkség, szánjátok meg az éhezőket.”

A proklamáció táblázatot állított fel, hogy ki mennyivel járuljon hozzá a segítőakcióhoz.

Szenátorok és képviselők, márciusi		
fizetésükből	Kč	1000.—
Állami közjegyzők	„	100.—
Ügyvédek	„	1000.—
Bankok	„	1500.—
Orvosok	„	1000.—
(Szóval egy orvos csaknem annyit adjon, mint egy bank!)		
Bankigazgatók (szegények!)	Kč	500.—
Gyógyszertárak	„	1000.—
Mészárosok és kereskedők	„	1000.—
Vendéglősök	„	150.—
Állami hivatalnokok, tanítók	„	50.—
Zsinagógák	„	200.—
Templomok	„	200.—
Földbirtokosok	„	2000.—
Latorica r. t. az eddigi ki nem fizetett adókból	Kč	500.000.—

(A magyar földművesnek, a verhovinai fuvarosoknak utolsó lovát is elviszi az adóvégrehajtó, míg a Latorica részvénytársaság félmillióval tartozik. Ha a Latorica r. t. végül mégis megfizeti adótartozását, akkor ez a kötelező adó a Latoricánál — jótékonyágnak számít!)

Így segít az állam. Az anyák és atyák szívére apellál! És az eredmény? A felhívásra eddig (tehát egy hónap alatt) összesen négyezer korona futott be. Semmi. Ugyanakkor azonban egyes állomásokon a csendőrök meg akarták akadályozni, hogy a Nemzetközi Munkássegély adományait, mintegy ötvenezer korona értékben, szétosszunk!

Senki sem mozdul a ruszinszkói éhezőkért. Sem az állam, sem a kávéházban ülő polgár, de még a magyar földbirtokos sem. Korláthék és szenátor-, illetve képviselőtársaik a parlamentben ötvenezer magyar éhezőnek könyörögnek szívet tépő zokogással kenyeret, de nemigen hallottuk, hogy a saját pénztárcájukba nyúltak volna. A beregszászi szőlőbirtokosoknak és bortermelőknek például egész máson jár az eszük. A kormányzó felhívásával egyidőben a *Szőlő és Bor* című szaklapban a következő sorokon lehetett épülni: „Ha a magyar királynak lehetett szőleje a Hegyalján és örült is neki, büszke volt rá, itta borát, miért ne válhatnék egy szép nap szőlőbirtokossá a mindenkori csehszlovák államfő, mégpedig a második, a csehszlovákiai Hegyalján: valahol Beregszászon, Szöllösön vagy Szerednyén? Itt, mindjárt Beregszász mellett van egy eladó szőlő. Déli hegyoldal. Nektárt terem. Isteni kilátással. Szép, kényelmes kastély van rajta, amelyhez autóval is könnyen járható serpentin út vezet. Sétányok. Liget. Víz. Modern pince. Fejedelemnek való hely. És most olcsón megvehető. Honnan? Önkéntes adakozásból és a hegyőrségre való kivetésből... Ez a terv csak első pillanatra látszik fellengzősnek, ha a mélyére nézünk, maga lesz a realitás.”

Realitások, ha találkoznak. A fejedelmi szőlőajándék és a kőkemény verhovinai korpakenyér. A verhovinai éhség, amit el kell takarni az isteni nektárral. A verhovinai realitás, melyben egyformán bűnös a régi magyar úr és a cseh kolonizátor, és amely elől el kell menekülni a kvaterkagesztushoz. Aki pedig másról mer beszélni, aki ezt a játékot zavarni meri, az izgat, az „tendenciózusan hamis híreket terjeszt”. Van valami igazság a dologban. Aki Ruszinszkóról akar írni 1932-ben,

az — ha őszinte — csak izgathat. Mert a kárpátjai valóság egymagában, minden hozzáadás nélkül is — i z g a t á s .

Az ungvári disznónegyed

U n g v á r . Főváros. Rengeteg új, hivatalos épület, kormányzósági palotától kezdve csendőriszkoláig. Cseh hivatalnokok új házsorai és villái és keleti egzotikumként színt színre halmozva, hagymakupolával, arany csillogással, emigráns orosz gárdakapitánnyal mint pappal — az új orosz templom.

Mögötte kezdődik Kárpátalja; a nyomor. Sínek közt az első találkozás a megszokott szegénykép: gyerek földig érő rongyos „felnőtt” kabáttal. A második kép már megállít: a rongyba csomagolt gyerek, a keze is lekötve, mint lázas betegé, csak a meztelen lábak mozognak a havon, ez az élet látható jele, az egyetlen mozgás, minden más gúzsba van kötve.

Kunyhók. Megszokott dolgok. Mi különös van bennük? Ott a sínektől néhány lépésre egy odvas fa áll. Mellette, körötte esztendőök óta felgyülemlett a szemét és a trágya. Valaki, aki egy évvel ezelőtt még bent lakott a városban, bérelt bútorozott szobában, valaki, a világ ötvenmillió munkanélkülije közül ma kidobva, kilakoltatva, egyszerűen lyukat ásott alá. Lépcsőt le, és kész az új lakás! A melegházi virágok is trágya alatt vannak. Az ember is örül, hogy trágya alá került. A különbség az, hogy a virág a trágya alól élön, színesen tör elő, az ember pedig már életében a földbe rothad.

Az ungvári kormánysajtó díszvirágai, akik csak kávéházi interjúkon és két alsós között ismerik és ismertetik Kárpátalját, és akik épp azért minden pirulás nélkül továbbítják az

ungvári főpolgármester szavait: „a város gyönyörűen fejlődik” — az ilyen gikszerre bátran felelhetnek: ezen az egy kunyhón nem látni, de a disznónegyeden, ahol emberek kénytelenek lakni — igen.

Ungvár városának valamikor disznótenyésztője volt. Ott állnak az Ung partján sorban a disznóólak jó karban, fehéren, higiénikusan. Amikor a disznókat kihurcoltatták, dűledező lakásaikat átengedték — e m b e r e k n e k . Ma ezek a disznóólak: piszok- és nyomortanyák, tífusz- és tuberkulózistelepek: munkanélküliek utolsó menedékhelyei. Disznóól havi 15 Kő bérért. Egy egész utca. Szűk, egy méter széles utca. A „házak” magassága szintén egy méter. Hogy ember élhessen bennük: le kell ásni a föld alá. A „ház” rongyokkal tömött résekből áll. A tetőn és bent összelopott kátránypapírdarabok, hogy a felülről csöpögő vizet felfogják. De hiába minden. Hiába kátránypapír, tömött rések, a földön a rossz lavórok és konzervdobozok, a víz csöpög felülről és szivárog alul.

Emlék. Egy pillanatra egyedül maradok R e n n - n e l egy ilyen kunyhóban. Egymásra nézünk, és egyszerre mondjuk: D e c k u n g . Itt volt, ilyen volt, amikor nagyon rossz volt, amikor a mindennél borzalmasabb ellenség: a víz őrlített, amikor vártuk, vártuk, kívántuk: most szakítsa át a gránát a tetőt, legyen vége mindennek! Itt a kapitalista világrend kivetettjei ugyanúgy várják a beszakadó tetőt, itt ugyanúgy mondják: inkább a halál, mint az ilyen élet!

És itt, ezekben a disznóólakban mégis élnek emberek. Az egyikben két fiatal test él. T e s t , mert csak ez él, csak az összebújás. Ez az élet egyetlen mozdulata: egymáshoz melegedés a vackon. Ez nem szerelem. Ez kétségbeesett si-

koly, állati hördülés és harapás. Az ember legprimitívebb örömét a kétségbeesés itt örületté inficiálja. Szeretkezés, amiből nem marad semmi, csak az egyre duzzadó has, a poronty, akit itt csak fojtásra kész kezek várhatnak. És akkor jön a palotában leselkedő paragrafus, és az ügyész vádol. Az a társadalom, mely disznóólba kényszeríti az embert, nem vádolhat! A vádló itt csak a disznóólba szorult ember lehet, és a bűnös: a kapitalista osztálytársadalom, Ungvárott éppúgy, mint máshol.

Ehhez a disznónegyedhez képest az Ung másik partján fekvő cigánytábor valóságos város, külön törvényekkel és külön cigánybíróval. Az emberek: trachomamegviselt szemek, rengeteg vak, luesz szabadon elővezetve. És csupa hasas asszony. És nyomor, nincstelenség dacára: nevetés, tréfák, ugratások, baksiskunyerálás, pipa az asszonyok szájában s a szemekben szabad felkínálkozás: bohémek, cigányok. Bohémek, akiknek lopniok kell, hogy élhessenek, lopni és néha tán gyilkolni. De azért nevetnek.

Schönborn-Buchheim és a többi kiskirály

M u n k á c s . Szintén város. Csak éppen 47 tanteremre volna szüksége, hogy a gyerekek az iskolákban reggeltől estig ne szellőzetlen helyiségekben váltsák fel egymást. Hogy azonban panasza mégse legyen ok, a cseh hivatalnokok gyerekei részére építettek két mintaiskolát. Kolonizációs kultúrpolitika.

A kirakatokban az épp elhunyt S c h ö n - b o r n - B u c h h e i m gróf képe — díszmagyarban. A diplomokban gyászistentiszteletek és engesztelő miseáldozatok, a szívekben béke és emlékezés, a Verhovinán éhség. Pedig

itt, ennél a díszmagyarnál kezdődött minden. A gróf meghalt, de az éhség megmaradt. A gróf meghalt, de néhai Bartha Miklós szavai élnek: „A Schönborn-uradalom birtoki politikája okozza a ruszin nép nélkülözéseit”. A latifundiumos kiskirályságot azóta felváltotta a demokratikus földreform, és így természetes, hogy lényegében nem változhatott semmi. A céget az osztrák—magyar kiskirály helyett ezentúl az uralkodó francia—svájci banktőke jegyzi. (A Latorica r.t.) 40 millió koronáért fél Ruszinszkrét bekebelezte, és Paul Bignon, volt francia miniszter, a markába nevetet, mert a szerződésben ott van a klauzula: a „földbirtokreform alól mentesítve”. Ami más szóval azt jelenti, hogy 1967-ig a verhovinai éhség állami és francia protektorátus alatt állandóra van biztosítva. Papiroson persze ott vannak a kötelezettségek is: beruházások és iparosítás. A gyakorlatban azonban semmi sincsen, investíció helyett a kaszáló bérének emelése a földszegénység kárára (holdanként 140 Kč-ről 340 Kč-ra).

A másik nagybirtokos: az államkincstár. Amíg a perecsényi állomáson kirakják a Nemzetközi Munkássegély adományait: a vagonokból a kukoricát, sót, rizst és szalonnát, az emberek körénk tódulnak. Panaszok panaszra. Egy öreg subás ukrán tolakodik előre. Megmondja a nevét: Sip Mitro, Likicarba való. Volt egy kis földje, körötte állami erdők. Oázis, sziget, míg egy szép nap a tenger el nem nyelte. Az állam egyszerűen elkergette kis földcskéjéről, és azt mondta: ez az enyém. Nem érti. Már apja, öregapja, dédapja is ezen a kis földdarabon gazdálkodott. Mi sem értjük, mert kell, hogy legyen valami törvény, amely azt mondja: harminc- vagy nem tudom, hány évi

zavartalan birtokhasználat után a földet már nem lehet elvenni.

Ruszinszkon azonban mindent lehet és még ezenfelül is valamit. Az elkobzás nyár elején történt, Sip Mitro tavasszal még nyugodtan vetette be földjét, de mert volt olyan szemtelen, hogy munkájának gyümölcsét learatta: megbüntették 300 koronára.

A harmadik nagybirtokos: az agrárpárt. A maradékbirtokosok: a párt kortesei, képviselői, polgármesterei, hangadói. Ami még ezenfelül maradt, az a közkatonaké — termelőszövetkezet formájában. Akinek nincs agrárpárti tagsági igazolványa, annak nincsen földje. Aki azonban ezenfelül még agrárpárti képviselő, az megszédheti magát, és milliomos lesz az éhségterületen. Az Alsóvereckén székelő Scserecky ma az emberek szemében tényleg az, ami: Verhovina kiskirálya.

Alsóvereckén is jártunk: a verhovinai agráragitáció fő fészkeben. Nagy falu és nagy nyomor. Nincstelenség, pizok és letargia. Degenerált idióták, hülyék, szifiliszkreatúrák. Rongyos mindenki. Itt nincs különbség. Legfeljebb az, hogy ha jobban odanézel, észreveszed a viskó falán a zsidó imatekeresztet. A viskóban kétségbeesés és elkeseredés, a kommunista párt tagjainak a száma egyre szaporodik. A jobb házak, a frissen épült házak az agrár kulákoké. És a falu közepén, mint egy kiépített erőd, komoran, fenyegetően: az agrárvár. Kőépület, főépület. Ott van a posta, a szövetkezet, a kocsmá, minden. És ott állnak a tornácon fehéren, subásan és ellenségesen a kulákok, gúnyosan néznek utánunk, és izgatottan mutogatnak, amint megyünk a nincstelenség rongyos kalauzoló seregével viskóról viskóra: nyomort nézni és panaszokat hallgatni. Ott a tornácon, a reakció erődjében még gépfegyve-

rek is fognak állni, de most csak csendőröket küldtek utánunk, akik pihenés, leveskanalazás közben rontottak ránk.

Schönborn-Buchheim gróf halálát papok tömjénezik. A Latorica adóhátrálékát jótékonyaggá könnyítik. Sip Mitro földjét minden apelláta nélkül elkobozzák, az éhség uzsorásai „népképviselek” lehetnek... ki csodálkozik ilyenek után, hogy árendás és nincstelen földtúrók egyetlen védelmi és gazdasági szervezetét, a *D o l g o z ó P a r a s z t o k S z ö v e t s é g é t* feloszlatták, és vagyonát elkobozzák. A verhovinai paraszt védtelenül ki van szolgáltatva a ruszinszkói kisisteneknek.

Földbirtokreform: temető a magyarnak!

Kárpátalján jelenleg 108 950 magyar él. Ez az 1930-as népszámlálás eredménye. 1921-ben a magyarok száma 103 819 volt. A tízéves szaporulat tehát: 5131 lélek. Ez a szám egyszerűen azt jelenti, hogy a kárpátaljai magyarság férfiai valami csodálatos betegség folytán impotensek, asszonyaik pedig meddők. De mert a többi népeknél, és különösen a cseheknél ez a betegség nem mutatkozott, a fenti számot enyhén szólva hazugságnak kell minősíteni. Az 1930-as népszámlálás igazságtalanságait mindnyájan ismerjük. Nyílt terror és gyengéd figyelmeztetés, a cseh népszámlálási biztosok és a büntetőparagrafusok megtették a magukét. Azonban Kárpátalja itt is vezet. Aki görög katolikus vagy keleti, aki zsidó, az hiába erősíti és hiába akarja: nem lehet magyar. Aki pedig mégsem ijed meg, arról jegyzőkönyvet vesznek fel, és ha ennek ellenére magyarnak vallja magát, akkor jön a büntetés: 300, 500 és 1000 korona, vagy

harmincnapi elzárás. Egyedül Munkácson hatvan ilyen büntetőparancsot láttam.

1919 elején Kárpátalján nem volt egyetlenegy cseh sem, ma harmincezren vannak. És köztük nincsenek, nem lehetnek éhezők. Kolonizátorok. Egyetlenegy mindennél többet beszélő példa: Bátyu. A lakosság száma 2400. Kilencvenöt százalékban kiscigány és magyar. A falu lakosainak van 2000 hold földje, a gróf Lónyay-birtok 3400 hold. Földbirtokreform. A földre éhes magyarok szeme felcsillan, aztán elborul. Földbirtokreform címén a csehek hozatnak 75 légionista* családot, ezek kapnak a Lónyay-birtokból 3398 holdat ingyen, vagy hosszú lejáratú kölcsönre, házakat is építenek nekik, gazdasági felszerelést is adnak nekik, a többiek — tehát a magyarok — kapnak összesen kettő hold földet ötezer koronáért — temetőnek!

A Lindbergh bébi a Verhovinán

Estéknént, ha lejöttünk a hegyekből, fáradtan, némán ültünk a kávéházban, és forgattuk az újságokat, melyeknek fő szenzációja ezekben a napokban a Lindbergh bébi volt. Mi nappal a Verhovina éhes, beteg, nyomorék gyerekeit láttuk, és így megértettük a világot.

A gyermek szent. Szent és sérthetetlen, már mint embrió. Paragrafusok és egyházi gyehennának védik már az anya méhében. „Gyermek őfelsége”, szavalja Mécs László. A rendőr, aki

* Az első világháború alatti oroszországi Csehszlovák Légio tagjait nevezték így, kiknek a polgári Csehszlovákiában kivételes helyzetük volt.

különben vad szadizmussal veti magát a tün-
tető munkanélküliekre, mosolyogva stoppolja le
a nagyvárosi utcaforgalmat, hogy az eltévedt
gyereket az utca egyik oldaláról átvezesse a
másikra. Az egész világ tapsol a rendőrjóság-
nak, és pillanatra a gyereken keresztül megbé-
kül mindenki mindenkivel, hisz olyan jó meg-
mutatni, így bizonyítani, hogy a világ azért
nem durvult el egészen, hogy az ember jó!
A világ lázasan keresi a feloldozó hazugságot,
és most megtalálta a gyereket, úgy, ahogy meg-
érdemli. Megtalálta mint újságszenzációt, túl
az óceánon, elérhetetlenül, Lindbergh elrabolt
gyermekét. És a hazug szeretet orgiáit üli őt
világrészben, a lelkiismeret újra kiéli magát a
s e m m i b e n, csak hogy elfeledkezessen az
igazi szenvedő gyerekről, a krízis, a munkanél-
küliség nyomorgó gyermektömegéről: a v a l ó -
s á g r ó l, melyet ugyanez a világ idézett elő, és
amelytől oly könnyen lehet alibit keresőn a
Lindbergh bébihez szökni. Mi nem szökhettünk,
mi foglyok voltunk és vagyunk, mert mi lát-
tuk a Verhovina gyermekét.

Baťa nevet

Baťa, a cseh prosperity jelképe
ide is elhatolt, és neve furcsa grimasz a düle-
dező viskón. Aki mindenütt, minden faluban
otthon van, itt elérhetetlenül gögösen trónol,
mint egy félisten, mint egy erdőben eltévedt
bálvány. A Verhovina gyermekei mezítláb ül-
nek a viskókban, kint a méteres hó és az általá-
nos iskolakötelezettség. A kultúra, ahogy mife-
lénk mondják. Apja tehát felpakolja a gyereket
a hátára, és elcipeli a sokszor kilométerekre
fekvő iskolába. Teheti, van elég ideje, csak néha
kell a csendőrök elől hetekre az erdőbe futnia.

A gyerek mezítláb és egyedül nem tud elmenni az iskolába: a szülők tehát vétenek a paragrafus ellen, és megbüntetik őket. Fizetni azonban nem tudnak, és így a nem létező Baťa-cipő miatt az apának ülnie kell. Az anya sír. Megkérdezzük, miért? A férje börtönben ül. „De hisz ez nálatok megszokott dolog.” „Igen ám, de csak egy bocskorunk volt, és az az ő lábán volt, amikor a csendőrök elvitték.”

Kint a napon színesen, elérhetetlenül nevet Baťa reklámtáblája, mint egy idegen meseországbeli menyasszony, és bent a kunyhóban semmi más, csak az éhség. És ez az éhség ordít, öklösen ágaskodik, és nekimegy a csendőrszuronyoknak. De az ólomgolyó, de a gumibot, de a puskatus itt nem csillapít, és nem tesz pontot, mert épp ez az ólomgolyó lesz itt a kezdet és a tudósító: harcra hívó csattanás munkáért és kenyérért! Az éhség itt nem fül rezignációba, az ember itt nem kushad el, az éhség itt öntudatra, és most először — ne tessék nevetni — emberi méltóságra ébreszt: ha nincs kenyér, nem kell az alamizna sem. Itt a Verhovinán, az őseMBERI méltóság primitív szépségében felfigyeltetően imponálón öklösödik lázadássá. Az éhség itt nem koldusokat nevel, de céltudatos harcosokat. Itt emberek élnek és nem állatok. Az éhezők ökle nem terül ki könyörgésre, de keményen és feleletvárón kérdezi a „miért”-et. A csendőrszuronyok, a pópamesék, a jegyzőravaszágok és a hejtman (járásfőnök)-basáskodások erre a miéltre azonban nem adhatnak feleletet. Mert lehetetlen feleletet, számadást adni embereknek, akiket mindig csak állatszámba vettek. „Azt akarják, hogy úgy éljünk, mint a medvék az erdőben. Aki okosabb, azt ütik. De mégis kommunisták mara-

dunk, mert szegények vagyunk.” Más: „A csendőrök azt mondják, hogy nekik parancsuk van a minisztériumtól, hogy agyonüthessenek minket, ha még egyszer megmukkanunk, vagy ha el merjük valakinek mondani, hogy összeverték minket.” Az éhség és a rendőri gumibot: a „pendrek” — itt élesen látóra csiszolja a szemeket. Az osztályharc valóságát napról napra a saját testükön érzik az emberek. És azt is, hogy ebben a harcban nincsen más segítségük, csak a kommunista párt. Verhovina ma nemcsak éhségterület, hanem harci front is, és a harc folyik.

Lócitrom

Csak bent a viskókban, ott van síri csönd. Ott élnek a gyerekek. Sivatagkietlenség a 2x2 és fél méteres „szobában”. Sivatagkietlenség: emberek állatösszezsúfoltsága dacára. Itt nincs nevetés, de sírást sem hallani. Élő kicsi férgek ülnek a kuckóban, majdnem mindegyik házban öten-hatan. Halottsápadt gyerekek meztelenül vagy valami piszkos ruhadarabbal befedve. Némán, mozdulatlanul, csontkezekkel, angolkóros lábakkal és puffadt hassal. A szemekben a haldoklók búcsútekintete és okossága. A szemekben: vád, félelem és torokfojtogató szomorúság. A vágóhídra cipelt borjú szemei. Hat gyerek egy sorban, és döbrentő, lázító, megfoghatatlan, hogy nem lehet megkülönböztetni: melyik az ötéves és melyik a tizenkét éves? Az éhség egyenlít... A kép, ami ezekben a házakban belénk vág, oly megrázó, hogy a delegáció női tagjai, akik pedig segítő munkájuk közben már sok nyomorral találkoztak, nem tudják elfojtani könnyeiket, és kénytelenek kimenni,

ahol az összegyűlt nép szájtátva bámulja őket: emberek, akik sírnak...

Az egyik gyerek a hat közül a fazékban kanalaz. Mohón, reszkető kézzel és mégis valami halálosan fáradt nemtörődömséggel. Ha oda megyek és elhúzom előle a fazekat: a levegőbe fog kanalazni. Ugyanaz a mozdulat, mint amikor a csecsemő anyja mellét keresi. De itt egy tizenkét éves csinálja — kanállal. Odanézőnk. Káposztaleves? Nem. Káposztavíz. A fagyott káposztaleveleket, amiket anyja talán a jegyző szemétdombjáról szedett fel, leöntötték meleg vízzel.

Káposztavíz só nélkül. Víz kenyér nélkül. Mert a kenyér, ez a legtöbb viskóban is ismeretlen szentség, és ahol mégis megtaláljuk: *n e m k e n y é r*. Inkább a lócitromhoz hasonlít, a verébeledelhez, azzal a különbséggel, hogy a lócitrom szép sárga és puha, de az, amit látunk: fekete-barna és kemény. Korpa, ocsú, szecska, fakéreg.

A gyermek: szent!

A csehszlovák kormánylapok élesen tiltakoznak az „éhséglegenda” ellen. Szerintük ezen a télen még senki sem halt éhen. Igazuk van. A hatósági orvos vagy agrár halottkém sohase fogja beírni, hogy a halál oka: éhség. Az éhségtől magától még nem halt meg senki, mert a halál oka mindig egy betegség, amit azonban az éhség idézett elő. Orvos negyven kilométeres körzetekben nincs, a beteghez el sem megy, mert a verhovinai munkanélküli nem tudja megfizetni. Munka nincs, tehát betegsegélyző sincs. Kenyér, só, fa, orvos nélkül a halál hamar végez velük. Végigjártuk ezeket a viskókat, ahová melegség, emberség, segítség, orvos, kultúra

még nem tette be a lábát, de ahol a csendőr — e tájak egyetlen kultúrahordozója — egyre gyakoribb vendég lesz, aki válogatás nélkül osztogatja a „pendrekkel” a kenyeret jobbra-balra: mindegy, hogy férfi-e vagy nő, fiatal-e vagy vén. Csak az áthasonulás csodája marad el.

És a gyerekek? A különben néma és éhségtől elfásult gyerekek egyszerre hangosak lesznek: felsírnak, felsikoltanak, ha a belépő csendőrök megpillantják. Mert tudják, mert már látták, hogy mi jön: verés, bilincs, és anyjuk, az apa és a fiú elhurcolása után, kenyér helyett csak kék foltjait mutathatja a gyerekeknek. Asszonyok, anyák, vének mutogatják a verések nyomait. Turjavágáson (Paszika) a 63 éves Sulenta Hricova reszketve csomózza ki rongyaiból kék foltos, véraláfutásos testét. Éjszaka jöttek a csendőrök. „A ház egészen tele volt velük.” A fiáért jöttek, és ahogy meglátták, máris ütni kezdték, mire persze ő, a szegény öregasszony kezét tördelve elkezdett jajgatni. Erre a csendőrök nekiestek, és most itt áll előttünk kék foltos testtel. És nem csak ő egyedül.

Síró, szótlán zokogással az útszélen áll egy másik asszony. Nem mert odajönni a többihez. Fiatal, majdnem gyerek, csak az előreduzzadó has jelzi a viharosan közelgő anyaságot. A többiek mesélik: nincs senkije, semmije, csak az egyetlen ijesztő bizonyossága: holnap talán itt lesz a gyerek, és férje már harmadik hete ül a börtönben, mert kenyeret mert követelni a nehéz napok előtt álló anyának és a világra csodálkozó gyerekeknek. A gyermek szent, de Verhovinán már az anyja hasában el van átkozva !

Éhség és csendőr

Kárpátalja: gyarmat. A koncesszió tulajdonosa a Latorica r.t. és az agrárpárt. Ezek ma már köztudatba átment és bizonyításra nem szoruló dolgok. Ami azonban ismeretlen és mégis mindennapi, ami a gyarmati sors és az agrárkoncesszió egyenes következménye, az nem más, mint az a cáfolhatatlan tény, hogy a Verhovinán az életnek csak két látható és érezhető valósága van és ez — az éhség és a csendőr.

A lengyelországi ukrán falvak szomorú specialitása: a büntető expedíció. A csehszlovákiai ukrán falvak 1932-ben már ízelítőt kaptak a Pilsudski-módszerből. Az áldozatok itt is, ott is ukrán dolgozók, akiknek túl a lengyel határon szabad hazájuk van: Szovjetukrajna.

A Verhovinán ukránok laknak és éheznek. Évtizedek óta nem mukkantak, és a világ is tudta: hozzá vannak szokva az éhezéshez. Az éhség ugyan relatív fogalom, mint ahogy a *Reggel* című pozsonyi kormánylap olyan szépen megállapítja, de mégiscsak vannak határai a Verhovinán is. Van egy pont, amelyet elérve: ordítani kell. Ma azok éheznek, akik hozzá vannak szokva az éhezéshez, ma azokból tör elő az éhség kiáltása, akik eddig szótlanul túrték sorukat. De kiáltásukat csak a csendőr hallja, a világ süket marad. Az éhséget a törvény nem tiltja, de a kétségbeesett éhezők együttes és a figyelmet magukra terelő kiáltását — igen. A hejtman — mert mi mást tehet ilyenkor egy demokratikus járásfőnök — kiadja a parancsot: bűnbakot keresni, „felbujtót”, kommunista „agitátorokat”. A csendőrök tehát kiválasztanak egypár „felbujtót”, és megvasalva el akarják szállítani. Valaki azonban felszalad a toronyba,

és félreveri a harangot. A falu népe összeszalad. Sokszor kapával, kaszával. Csendőrfegyver dördül. Halott vagy sebesült. Másnap, a legtöbbször éjszaka, autón ötven vagy száz csendőr érkezik, „egy egész regiment”. Házról házra járnak. Ütnék-vernek, bilincselnek. A hejtmantörvény büntet, asszonyok, gyerekek éheznek. Az éhség problémája néhány napra meg van oldva. Büntetőexpedíció! Nem a faluban, nem Turja Paszikán, de végig a Turja völgyében és másutt. A következmény: az emberek csendőrközeledésre kimenekülnek az erdőkbé. Vannak faluk, ahol a férfiak egy része már hetek óta él bujdosva téli hidegben az erdőkben. Szökevények, pedig háború sincsen. Zöld káder a „konszolidáció” idejében. Vannak fagyott lábúak is, akiket az erdőtől egyenesen kórházba kell szállítani. Egy elbocsátott tanító is van köztük. Ma az ungvári kórházban fekszik. Vannak, akikről három hete semmit sem tudnak. Dianics Vaszil éjjel ingben-gatyában menekült a csendőrök elől. Felesége másnap utánavitte a gúnyát, és azóta nem tudják: él-e még, elpusztult, vagy már börtönben van. Ilyen ember Turja Bisztrán három van. Eltűntek. Ki törődik velük? De ki csodálkozik, ha ilyenek után az emberek így beszélnek: „Itt nem marad más hátra, mint lopni, rabolni, gyilkolni.” A mesterségesen, terrorral kitenyésztett zöld káder másképp nem is beszélhet.

Kommunista izgatás? Itt nem kell izgatni. Az éhség ámokfutókká változtatja a nagyon tűrő és nagyon elfásult embereket. A közigazgatás, az egész államapparátus az éhséggel szemben egyszerű büntetőautomatává változik. Aki azonban csak büntetni és vádolni tud, aki csendőröket küld a kétségbeesettek nyakára, az vegye tudomásul a következőket:

itt, az éhségterületen, messze Prágától, a népjóléti minisztériumtól, vannak falvak, tele munkanélkülivel, ahol a munkanélküliség ismeretlen dolog. Kell, hogy ismeretlen dolog legyen, amikor a hejtmanok egész Kárpátalja területéről összesen 808 munkanélkülit jelentenek be március 1-én, amikor pont az éhségterületekről, a perecsényi és nagybereznai járás területéről egyetlen munkanélkülit sem jelentenek! A különbséget a csendőrszuronyok korigálják. Az egyik falu mégis kapott húsz darab tízkoronás blokkot, de ezt is csak a tüntetések hatására. A tüntetők megkapták a blokkot, és utána a demonstrációért 20 korona büntetést. Az állam tehát tízkoronás alamizsnát oszt, hogy utána a dupláját sápként beszedhesse. A legteljesebb uzsorakamat.

Községi bíró vagyok otthonomban Stószon. Munkanélküli deputációval jártam már a járási főnökségen. Fogadtak, ígértek, morzsákat is juttattak. Kárpátalján a perecsényi és nagybereznai járásban már a jegyzőhöz járuló küldöttséget is csendőr fogadja. Aki pedig a kisisten, a hejtman elé mer járulni, az kenyérígéret helyett 21 napot kap. Bicska Mihály, Farkas Alex, Husko Vaszil, Kulicsicky István és Bohuslav Jan Kosztrináról, illetve Roszto-káról ma is ülnek. (Az utolsóra, mert cseh, különösen haragszanak. Mért nem tart velük, a cseh kolóniával, a fináncokkal, hivatalnokokkal, csendőrökkel, mért tart az ukrán szegénységgel?)

Senki se csodálkozzon, ha ezek az emberek csak panaszkodni tudnak, ha ezekben csak düh és elkeseredés él. Ezek az emberek csendőrpáncsallal (mely szerint három ember együtt már nem mutatkozhat az utcán) nem törődve, tömegestül vártak minket és a hórihorgasan

imponáló Renhez járulva neki mondták: „Tiltakozunk a börtönzések, az éhség ellen, tiltakozunk, hogy újságjaink mindig üresen jöjjenek (kicenzúrázva), tiltakozunk, hogy a csendőrök minket mindig csak üssenek, ha pedig már ütnek, akkor legalább ne fejen.”

A csendőrök kettesével, hármásával cirkálnak a faluban, lépten-nyomon kísérgetnek minket, és próbálják szétosztatni a tömeget, de az ma nem megy, noha tudják, hogy majd ha mi elmegyünk: éjszaka újra jönnek a csendőrök, és aki szóba állt velünk, akinek a házába benéztünk, annak lesz mit sírnia. Turicében (Nagyturjaszögön) a csendőrök ott előttünk mondják a tömegnek: „Mit akartok itt? Nincs gyűlés. A magyarok alatt talán sose voltak bajok, hogy most mindig meg vagytok kergülve?” — „De akkor legalább volt kenyér!” — feleli vissza egy bátor hang. „Hát akkor menjete Magyarországra!”

Csak Turja Paszikát üli meg a szomorúság. A csendőrök még érkezésünk előtt megtiltották az embereknek, hogy velünk szóba álljanak. Erre a férfiak nagy része újra kiszaladt az erdőbe. Üres volt a falu, amikor megérkeztünk, az emberek csak messziről figyeltek minket. A falubeli egységkomité, mely hivatta lett volna a Nemzetközi Munkássegély adományait szétosztani: szintén az erdőbe menekült. Emberek, akik a kenyér elől kénytelenek az erdőbe menekülni! Igazuk van a kormánylapoknak: itt nincs, nem lehet éhség, ha még a kenyér elől is elszaladnak a szemérmes verhovinaiak! Ez a vad, páni félelem — csendőrparancsra — mindennél jobban bizonyítja a nyomasztó és minden emberi megnyilvánulást elfojtó terror tényét. Lassan mégis szállingózni kezdtek! Nők jöttek és panaszkodtak, eljöttek Derevjanka Gyurkó

szülei, „a falu leggazdagabb emberei” (öt percig ilyen gazdagságot, ilyen életet a sajtókulíknak, akik ezt kitalálták), és némán, szomorúan álltak a fényképezőgép elé...

Üzen az éhség

De fenn a hegyekben, a fehér hó szikrázó hidegében ott fekszenek *V i s k* és *L y u t a*. Ott élnek az éhség harci csapatai, az osztályharc tudatos katonái: a *t o v a r i s o k*. Itt él *t o v a r i s* *B o d n á r*, aki ebből a hideg, kenyértelen emberkoporsóból, *L y u t á r*ól, az éhség delegátusként került el Berlinbe az *IAH* (Internationale Arbeiter-Hilfe) kongresszusára. Ő mutatta meg először a világnak a lócitromot, az ő szavai voltak az elsők, melyek felrázták a világot. Az állatként kezelt verhovinai Berlinben úgy beszélt, hogy a német nyelvű prágai kormánylap, a *Prager Presse*, kénytelen volt denunciálni: nem a verhovinai beszélt ott, de — verhovinai parasztnak maszkírozva *F. C. W e i s k o p f*,* az író! Szomorú, utolsó fegyverek: a kormány-sajtó fegyverei. Hamiltonból gazembert kell csinálni, a lyutai Bodnárból — híres író. Hamiltont nem lehet bebörtönözni, de Bodnárt, alighogy kimozdultunk Lyutáról — megvasalva cipelték el a csendőrök. A csendőrök nem tévesztették össze *X. Y.* íróval. Ők tudják, hogy kicsoda, hogy a honoráriuma: bilincs és börtön...

Visk, *Lyuta* és másutt: itt nem a nyomor sikolt. Itt: a viskókban nincsen kenyér, nincsen fa, nincs meleg — mégis, itt nem az éhség ugrik a szemünkbe. Itt szép szál emberekből (háború előtti generáció) ordít az élni akarás

* Prágai születésű csehszlovákiai német antifasiszta író.

ösztönös harci tüze. Itt nincs letargia, itt csak harcias elszántság van, mely előtt a szuronyok lekókadnak!

Mindent vártunk, de ilyen életakaratot, ilyen harci lobogást a szemekben, az éhínségnek ilyen dacos felvillanását — nem. És ebben a lobogásban nemcsak a hegyi lakók ősembere van, de a koponyákban már ott él a kommunizmus tudatos magja: ez a gondolkoztató erő. Ezek az emberek olvasnak, tanulnak és ezek a tovarisok nemcsak a gyomrukkal, de az eszükkel is kenyeret akarnak, kenyeret követelnek. A kormánypárti László Ernő a pozsonyi *Reggelben* a kenyérbajok egyik okát a „kulturában” látja. „A legutóbbi 13 év alatt Podkarpatská Rus lakossága kulturálisan erősen fejlődött, és így természetesen igényei megnöttek.” A cseh tanító az erdőben kibérli a málnagyűjtés monopóliumát, és akik legalább nyáron medve módra málnával akarják teletömni bendőjüket, azok itt is beleütköznek a paragrafusba, mely itt a cseh tanító privát ügye. Az igényeket itt a Verhovinán a „kommunista izgatás” fejlesztette, mely sajtóval, könyvvel behatolt az utolsó viskóba is, és megtanította az embereket, mi az „emberhez méltón élni”. Ezek az éhes, munkanélküli emberek olvasnak, tanulnak, de kultúrájuknak nincsen semmi köze a cseh tanítóhoz, az ő kultúrájuk harcos kultúra: a győzni akarás, az életakarás kultúrája. És csak ők, csak ezek a lyutaiak mondhatták teljes büszkeséggel: „Ne csak azt hirdessétek lent a világnak, hogy éhezünk, de mondjátok meg azt is, hogy mi kommunisták vagyunk, és hogy mi tudjuk: ez mit jelent. Mi ígérjük, hogy dolgozni és harcolni fogunk. E z t ü z e n j ü k !”

A verhovinai falu

Az ostravai német *Morgenzeitung* egyik márciusi számában a világ és a kormány szeme elé tartja az éhségmentőt: „Egy egész kommunista falu Podkarpatská Rusban.” A *Morgenzeitung* csak egyről tud, csak egyről, ahol az egész képviselőtestület — kommunista, pedig több van ilyen, sok van ilyen. És a legtöbb helyen egy-két hónap múlva felosztják a szegények „výborját”, vagy választásoknál el sem fogadják a listát. Poroskőn a kommunista listát mindenféle kifogással visszadobják. Erre a választásnál a kommunisták — tehát majdnem az egész falu — szavazócédula nélkül szavaznak. De bent a borítékban ott vannak a fizetési meghagyások, árverési hirdetések és büntetőparancsok — teljes névvel! Más: Z-ben a falu elhatározza: minek itt választás és költség. Kitesznek egy nagy táblát a falu végére, rajta a következő szöveg: „Itt kommunisták laknak, itt nincsen semmi keresnivalója másnak, sem úrnak, sem csendőrnek.” A választ természetesen közösen adták meg az urak és csendőrök.

„Podkarpatská Rus népe megértette intencionát, és a nép nehéz napjaiban a kormány erejére támaszkodik és nem vár a túlzó felforgató elemek hangos ígéreteitől semmi segítséget” — mondja Slávik belügyminiszter, és hozzáteszi: „Hogy itt mindig nyomorúság volt, hogy régen a Verhovina lakói aratási munkára mehettek a magyar Alföldre — ez igaz. De most is volt gondoskodás e téren. Így pl. a múlt évben 7000 erdőmunkást foglalkoztattak Morvaország erdeiben, és a munka végén a munkások 6 millió korona megtakarított pénzt vittek haza Kárpátaljára.” Erre a *Munkásújság* a következő feleletet adja: „Való igaz, hogy 6 millió koro-

nát hoztak haza onnan, de nem a munkások! Az agrárpárti kortesek, a vállalkozók hozták haza a pénzt, akik először füt-fát ígértek a munkásoknak. Először be kellett lépniök az agrárpártba tagul, Morvaországban aztán bitangul elbántak velük. Különféle jogtalan levonások, hajcsárkodás, melyeknek következtében ezren hagyták ott a munkát, és gyalogosan jöttek haza, éhesen, fillér nélkül. Nem egy szerencsétlen munkásnak gyűjtöttek és adtak munkásotthonainkban segélyeket. Ezt tették az öntudatosabbak, akik neki mertek vágni a 700—800 kilométeres útnak. Hány levelet mutassunk a miniszter úrnak, melyet a munkások írtak és amelyben útiköltséget kérnek? A többiek gyűjtötték az agrárpárti kortes vállalkozónak a 6 milliót.”

Otthon a faluban az agrárember a csendőrség spiclije. Agrárpárt és a csendőrség: a verhovinai falvakban ezt a két szót ejtik ki a legnagyobb gyűlölettel!

A verhovinai falu közepén a templom, a paplak, csendőrlaktanya és kocsmá. Körötte a jó föld, a szántani való, „nekünk csak a hegyek jutnak, és az is csak papi vagy állami árendán”. Nemcsak a föld, de sokszor a szalmás viskó is a papé vagy az államé. És bért kell fizetni, noha alulról a víz húzódik be és a „szoba” közepén tócsa áll (Újszemere). A falu néha kilométerekre húzódik. Szilágyi András erdélyi román faluja elkülönülve él a szegények falujától, a ködbe, hóviharba vesző és messzire húzódó, éhséggel kínlódó másik falutól, azzal a különbséggel, hogy a gazdagok faluja itt mindössze négy-öt házból áll. És a szegények falujában ugyanaz a sivatagkietlenség, mint a viskóban a gyerekeknél: az éhség nyomasztó némasága. A kutya itt ismeretlen. Eltűnt? Kipusztult? Vagy nem bírta a lócitrom-

kosztot? A viskóban télen a meleg: a bűdösség. Mert a fa inkább rothadjon el, de szegény embernek nem juthat belőle. A Latorica, az államkincstár erdőőrei egymásra jelentik fel a fatolvajokat, és a hejtmanok gép módra büntetnek. Az egyszerűség kedvéért néha le is puffantják a fával menekülő verhovinait. Jogos fegyverhasználat! A Verhovinán a rend és nyugalom őrei mindig jogosan használják a fegyvert.

Nyáron a vaddisznó az ellenség. Éjszakákat virrasztanak át kis krumpliföldjeik mellett a verhovinaiak, hogy a vadat elriasszák. Puszkájuk nincs. Hajtóvadászatot nem rendez itt senki. Nem állami, urasági, vagy agrárbirtokról van szó, csak szegény emberek földjéről, melyet éhező vadak támadnak meg.

Kostrinában (Csontoson) egy „erdei lak” mellett vezetett el utunk. Deszkaodé. Bent semmi más, csak a tűzhely és egy szalmazsák. Két ember lakik itt, és a szalmazsákon valami nyüzött állat. Kékeslila és bűdös. Őz. Döglött őz, mint ünnepi pecsenye. Öröm, kolerás, halálos öröm, de legalább — étel! De még ezt sem szabad. Mert jön az erdész, meglátja az őzet és elviteti, elkapartatja: halál. A pecsenyének, az örömnök vége. De éjszaka egész biztos, hogy kiássák és megeszik. Halál? Ennivaló. Étél. Megváltás!

Szovjet delegátus

Halál mint megváltás. A Verhovina ukrán falvaiban a döglött, hullamérgező őz jelenti az életet, jelenti a kenyeret. És az emberek tudják, hogy nem messze, túl a lengyel határon más élet is van. Az egyik csehszlovákiai munkás- és parasztdelegációban, mely kint volt a Szov-

jetunióban, Kárpátalja képviselőjében részt vett az újszemerei Kedulics is. Amikor hazajött, elfogták, és azóta ül. Szlovenszékön a szovjet delegátusoknak legfeljebb az előadásait nem engedélyezik, itt rögtön börtönbe dugják, hogy elzárják a mótelyt a külvilágtól. A falu deputációként jön hozzánk és kéri: tegyük meg mindent, hogy Kedulics hazajöhessen. Ott állunk Kedulics „háza” előtt. Felesége és a gyerekek szótlan türessel várják. A falu legferdebb viskója előtt állnak. Ha egy ilyen viskónak a „tulajdonosa” hazajön, akkor ennek beszéde a másik Ukrajnáról természetesen —
l á z í t á s . Tehát a világ legtermészetesebb dolga: lefogni és börtönbe dugni az illetőt. A kapitalista társadalomnak védekeznie kell. De egy társadalom, amely az igazság ellen már csak börtönrel tud védekezni: meghalt.

Ruszinszékői legenda

Nézem a kenyeret, amit magammal hoztam. Ezt a fekete, kőkemény lócitromot. A bizonyítékot, és leteszem melléje a cáfolatot, a csehszlovák kormányajtó e g y e t l e n ellenérvét R e n n és H a m i l t o n jelentésével kapcsolatban: „A két tiszteletre méltó urat karon fogta pár kommunista funkcionárius, és kivonult velük a falvakra. Az említett urakat tanulmányi útjukra Győző Ármin, a vörös szakszervezetek ruszinszékői titkára, és egy Steinberger Izidor nevű kommunista kísérték el, közülük egyik sem bírja az ottani nyelvet, és így fogalmat alkothatunk magunknak arról a fordításról, amit tolmácsi minőségben végeztek... Az említett urak tehát már csak azért sem adhattak hű és a valóságnak megfelelő beszámó-

lót, mert nem is értik az ottani nép nyelvét, és így információjukban tisztán a kommunista agitátorok bemondásaira voltak utalva.”

Felelet: Velünk nem járt sem Győző Ármin, sem Steinberger Izidor. Előbbi megérkezésünk napján öt percre odaült a kávéházban asztalunkhoz, mert engem régebbi ungvári előadásaim révén már ismert, utóbbi, tehát a „kommunista fiatalember”, volt annyira „szemtelen”, hogy a delegáció fotográfusának kikölcsonözte fényképező állványát, sőt még egypár lemezt is segített előhívni Ungvárott, azonfelül Rennről és Hamiltonról egy fényképfelvételt csinált a Korona Szálló udvarán. Ezt a körötünk lebzselő spicli jól látta, és a Korona Szálló helyett mégis Verhovinát jelentett! A kormány-sajtónak ez a cáfolata mint szemenszedett hazugság, tehát elesik. Hogy kik voltunk, akik a falvakat jártuk, azt az illető falvak csendőrei bizonyíthatják, akik mindenütt leigazoltattak minket és nevünket pontosan felírták.

Tolmácsra mi egyáltalában rá nem szorultunk. Az idősebbekkel egészen jól elbeszélgettem — magyarul. Ukrán fordítóm pedig nem kisebb ember volt, mint maga — Ludwig Renn, aki jól beszél oroszul, és aki mindenütt meg tudta magát értetni, és aki testvéryelven mindent megértett. A csehszlovák sajtóirodának ez a fő érve, ez az utolsó szalmaszálba kapaszkodása így önmagától összeomlik. Marad az éhség, marad a fekete lócitrom, amihez igazán nem kell tolmács. Marad a csendőrök minket meggyőzni akaró szava: „Ugyan, mit törődnek az urak ezekkel az emberekkel. Nem érdemlik meg. Nem kell ezeknek semmi, csak kosztel és krcsma: templom és kocsma.” Nem, ezeknek valami egészen más kell, az, ami után szegényes viskóikban épp ugyanezek a csendőrök kutattak: **K e n y é r !**

Ház kutatás a kenyér után: gyilkosabb irónia éhséggel kapcsolatban el sem képzelhető. A hejtmanok még most sem akarják elhinni, még most sem merik a kormánynak továbbjelenteni az éhség ordító, vinnyogó tényét. Csendőröket küldenek — házkutatást tartani a nem létező kenyér után!

A kenyér mint bűnjel!

Mi ma a Verhovina? A Csehszlovák Köztársaságnak az isten háta mögötti területe, ahol a kenyér után csendőrök tartanak házkutatást, ahol a kenyér mint bűnjel szerepel — a hejtman igazolására.

A csehszlovák sajtóiroda „éhséglegendáról” ír. Kárpátalján ma más legendák születnek, más legendák üzennek...

Epilógus

Csehszlovákiában 1932-ben a keleti periférián az éhség és a csendőr uralkodik.

Munkánélküli dolgozók éheznek. Munkátlan dolgozók csak a dolgozóktól várhatnak segítséget. Az állam, a „népköztársaság” nem ér rá velük törődni. Az éhezőknek a proletárszolidaritás: a Nemzetközi Munkássegélyszelt először kenyeret, a ruhátlanoknak és betegeknek ő adta az elsősegélyt.

A csehszlovák belügyminiszter — jutalomképp — egy tollvonással megszüntette a Nemzetközi Munkássegély működését egész Csehszlovákia területén.

A csendőrexpedíciók áldozatainak és bebörtönzöttjeinek jogi segélyt, az otthon maradtaknak, a családnak, az éhező gyerekeknek néhány fillért a Vörös Segély adott.

A csehszlovák belügyminiszter

a Nemzetközi Munkássegély beszüntetésével egyidőben a Vörös Segély működését is betiltotta. Vagyonát elkobozták.

A Nemzetközi Munkássegély és a Vörös Segély mint törvénytelen, mint felesleges, mint káros, mint rossz, el van tiltva, mert segítség, mert támasz, mert segédcsoport az osztályok nagy harcában a dolgozó szegénység védelmére és támogatására.

A Verhovinán a Nemzetközi Munkássegély nem szelhet többé kenyeret az éhezőknek, a Vörös Segély nem adhat támogatást a bebörtönzöttek családjainak. A Verhovinán tehát megmaradt és tovább állandósul az életnek eddigi két fő valósága:

az éhség és a csendőr.

Meddig?

Vannak, akik egy nap közös fronton harcolnak a verhovinaiakkal. A dolgozók osztályfrontján az éhség és a csendőr ellen.

A lyutaiak üzentek. Harcos üzenet volt, Mi az, amit mi üzenhetünk?

Segítő kezünket — a Nemzetközi Munkássegélyt — az államapparátus leütötte. A verhovinai éhség Csehszlovákia belügye. „Itt mindig volt éhség, minek egyszerre ez a nagy felhajtás?” — mondja a kormánysajtó és a verhovinai csendőr. Ilyen érveléssel szemben a humánus tiltakozás — „de hisz épp az a felháborító, hogy a verhovinai éhséget, mint valami természetes dolgot, magától értetődően elfogadták” — semmit sem használ.

A verhovinai éhség nem Csehszlovákia belügye. Ez a világproletariátus, a dolgozó emberiség ügye. Az osztályharc egy szakasza. Itt jótékonykodással, alamizsnaosztogatással segíteni nem lehet. Az agrárpárti rezsimet fel-

válthatja egy más kormánypárt, de változást nem hozhat. A rendszert, az eddigi rendszert kell megszüntetni, az éhezés adottságait, előfeltételeit kell megváltoztatni, és ez csak egy úton lehetséges. A Verhovina nyomorán, a világ baján csak a kapitalista társadalom megdöntésével lehet segíteni!

A harc áll és a harc folyik. Nemcsak a Verhovinán és nemcsak a Verhovina dolgozóíért. A harc közös. A lyutaiak veresége a mi vereségünk, de a mi győzelmünk a verhovinai éhség végét jelenti.

A verhovinaiaknak munkát és kenyeret csak a dolgozók győzelmes szabadságharca adhat. Aki igazán és őszintén akar segíteni a verhovinai éhezőkön, az csak a dolgozók osztályharcát erősítheti; mert ezen az osztályfronton, csak ezzel a harccal dőlhet el az emberiség ügye és jövője. Csak ez hozhat változást. Éhség és csendőr helyett:

munkát és kenyeret!

(1932)